

Barbara VERLIČ DEKLEVA

Ekološki problemi v bivalnem okolju

Ekologija Bivalno okolje Ekološka zavest

Čeprav mnenje o slabi ekološki kakovosti okolja zelo impresivno narašča tako v mestih kot na podeželju, je opazna predvsem rast tega pojava na podeželju. Na splošno sicer obstaja v mestih večji delež ekološko ogroženega okolja, vendar je rast enakega na podeželju večja, in prav to je najbolj zaskrbljujoče. Beležimo skokovito naraščanje ne le občutljivosti ekološke zavesti prebivalcev, ampak verjetno tudi izostrenih kriterijev za kvaliteto okolja. Razlike v odgovorih anketiranih prebivalcev v letih 1984 in 1991 govorijo torej v prid naraščanju latentne ekološke zavesti, ne pa nujno manifestne, ki zagotavlja tudi pripravljenost prebivalcev za akcijo.

Barbara Verlič Dekleva
Ecologic Problems in the living Environment

Ecology Living environment Ecologic consciousness

Although attitudes concerning ecological quality are impressively increasing in cities, as well as in the countryside, it is more apparent in the latter. Generally, the share of ecologically endangered areas is larger in cities, but their growth is greater in the countryside, which is alarming. Rapid increase in ecological consciousness of the population has been noted and also more defined criteria for environmental quality. Differences in the answers of the population between 1984 and 1991 prove an increase in latent ecologic and not necessarily manifestative consciousness, which ensures the preparedness of the population for action.

Naši podatki o kvaliteti zraka, vode in o prisotnosti hrupa v bivalnem prostoru prebivalcev (1) le pogojno govorijo o dejanskem, objektivnem, preverljivem stanju. O naštetih problemih namreč sprašujemo same prebivalce, ki so lahko različno "občutljivi" in različno informirani o ekoloških problemih svojega okolja. Obenem na enakem ali podobnem vzorcu okolja nimamo drugih, kontrolnih in preverljivih analiz, ki bi jih izdelali na osnovi strokovno-pravnih kriterijev. Vendar pa v projektu izhajamo iz prepričanja, da ljudje relativno dobro poznajo okolje, v katerem živijo, in to še posebno v nekaterih osnovnih pogojih, kot so npr. zrak, voda, hrup.

Ekološki pogoji bivanja nam torej ne odkrivajo objektivne situacije, ampak subjektivno percepcijo stanja s strani anketiranih prebivalcev, to je njihovo ekološko zavest. Pravzaprav merijo zavest prebivalstva o specifičnih kvalitetah bivalnega okolja, govorijo o tem, kako se prebivalci odzivajo na bolj ali manj objektivno prisotne ekološke probleme v lastnem okolju, tistem, ki jim je najbližje. Na to subjektivno percepcijo pa ne vplivajo samo dejanske spremembe v kvaliteti okolja, ampak tudi strokovno in javno mnenje o ekoloških vprašanjih, za katere vemo, da v svetu njihov pomen narašča.

Objektivne podatke o ekološkem stanju je možno pridobiti s strokovnimi postopki merjenja specifičnih pojavov. Te podatke lahko potem primerjamo s stanjem, ki ga percipirajo prebivalci sami (M. Zlatič, 1990). Anketa nam odkriva le to drugo plat, medtem ko so objektivna merjenja prisotna zgolj na omenjenih prostorskih območjih ali le za specifične probleme, ki z našimi vprašanji niso primerljivi. D. Vukovič (1991: 63) navaja, da je pomanjkanje relevantnih podatkov

ovira za vrednotenje stanja, ekološke statistike ni, obstajajo le podatki o stanju voda in zraka za daljše obdobje. Zato o ekološki situaciji v bivalnem okolju govorimo le pogojno: analiza nam odkriva, kako ljudje percipirajo in spreminjajo v obdobju sedmih let svojo občutljivost za ekološko področje kvalitete življenja.

Znano je, da je ekološka zavest močno narasla v zadnjem desetletju, in to bolj v razvitih okoljih, kjer so bile "deformacije" naravnega okolja večje. V razvitih, torej pogostejše urbaniziranih okoljih se je ekološki problem zastavil kot ena omejitev samega kvantitativnega pojmovanja razvoja (D. Sergejev, 1991); z večjim poudarkom na kvaliteti okolja je to postala omejitev razvoja samega.

Paradoksalno je, da se taka naravnost ekološko občutljive zavesti prenaša na okolje, torej enako na podeželje kot na razvite regije. Še več, prav prebivalci mest pogostejše zagovarjajo ohranjanje ekoloških kvalitet podeželja, čeprav posledic (npr. manjšega dohodka podeželja) niso pripravljene prevzeti nase (Barbič: 1991: 26) (2).

Takšno dilemo lahko na različnih ravneh razumemo tudi v odnosu razvitih dežel do tretjega sveta. Prebivalcem omejitve v rasti produktivnosti ali določenim investicijam nasploh povzročajo vrsto težko premostljivih, življenjskih problemov. Alternativni modeli "ekološkega razvoja" namreč zahtevajo uporabo dražje tehnologije, ki je težje dostopna (dobesedno in glede na ceno), oziroma modele razvoja "omejene" produktivnosti in rasti.

Ker že sicer obstajajo razlike v ravneh življenja med podeželjem in mesti ter nerazvitimi in razvitimi regijami, aplikacije takšnih ekoloških

modelov dodatno bremenijo prebivalce prvih. Obenem povečujejo socialno in ekonomsko konfliktnost obeh okolij, to pa v končni fazi onemogoča doseganje konsenza o ekološko sprejemljivejših projektih.

Ekološka zavest lahko odpira immanentno politično vprašanje dileme prerazporejanja (družbene redistribucije) resursov, dokapitalizacije novih razvojnih modelov, investicijskih rizikov ter stroškov alternativnih modelov ekološkega razvoja v okolju.

Rastoča zavest o ekološki kvaliteti okolja spreminja dosedanje prepričanje, da so to problemi zgolj razvitih, urbaniziranih okolij, vsaj na dva načina. Podatki namreč kažejo, da je slaba kvaliteta okolja, čeprav v povprečjih manj prisotna, tudi problem podeželja (Dekleva, Iz raziskav o kvaliteti življenja, 1989, 1990).

Še posebno to velja za bivše socialistične dežele, ki so z disperzijo tehnološko zaostale proizvodnje močno ogrozile naravne resurse tudi podeželskega okolja. Po drugi strani tudi podeželski prebivalci sami vse hitreje, po zaslugi širjenja strokovnega in javnega mnenja, sprejemajo ekološko občutljivejši in kritičen odnos do razvoja (Javno mnenje, FDV; Barbič, 1991; Vuković, 1991).

Dilema razlik v ravneh, kvaliteti in življenjskih možnostih prebivalcev obeh okolij pa s tem zaostre konfliktnost politične konfrontacije v procesu prerazporejanja nujnih, a ne zadostnih resursov.

Kaj nam pokažejo primerjave podatkov o ekološki kvaliteti bivalnega okolja v zadnjih sedmih letih?

Podatki naše raziskave ilustrirajo zgolj omenjen segment zgoraj odprtih vprašanj. V tej analizi se omejujemo le na prikaz sprememb odnosa prebivalcev do nekaterih ekoloških motenj v njihovem bivalnem okolju na splošno in posebej glede na tip okolja, ki ga ti prebivalci poseljujejo. Izbrani so le tisti indikatorji, ki so primerljivi za leti 1984 in 1991.

V preglednici 1 so prikazane primerjave med odgovori anketiranih glede kakovosti zraka in o hrupu v okolju, kjer živijo.

Že na prvi pogled iz tabele lahko ugotovimo, da se je delež tistih prebivalcev, ki trdijo, da jih v njihovem okolju motijo hrup in zrak, podvojil oziroma potrojil.

V letu 1984 je bilo več kot tri četrtine prebivalstva mnenja, da v okolju, kjer živijo, ni pretiranega hrupa, ki bi jih motil. V letu 1991 je takšnih komaj dobra polovica. Pri tem je potrebno še enkrat opozoriti, da dobra polovica slovenskega prebivalstva živi v naseljih izven občinskih središč. To so praviloma zelo majhna naselja, ki smo jih definirali za mestna naselja.

Obseg kvalitete zraka se je po mnenju prebivalcev poslabšal v sedmih letih za trikrat. Danes je le še slaba tretjina prebivalcev mnenja, da jih v bivalnem okolju ne moti onesnažen zrak. V letu 1984 jih je bilo 77,6%. Delež slabega zraka se je, po mnenju anketiranih, torej od 22,4% v celoti bivalnega okolja razširil na 65,1% v letu 1991! Podobne rezultate dobimo tudi v analizi ekoloških vprašanj javnega mnenja (FSPN; 1980, 1986, 1990, Vuković, 1991: 65).

Preglednica 1: Mnenje anketiranih o ekološkem stanju bivalnega okolja (v %)

Hrup	1984	1991
Ga ne moti ali ni izpostavljen hrupu	77,5	58,8
Ga moti in je izpostavljen	22,5	21,4
Ga ne moti ali ni onesnažen	77,6	31,5
Moti ga slab zrak in je onesnažen	22,4	65,1

Preglednica 2: Ekološka ogroženost bivalnega okolja po tipih naselij (v %)

	1984	1991
Delež populacije, ki ga v okolju moti ali je izpostavljen hrupu zaradi prometa ali industrije		
V celotni populaciji	22,5	41,2
V mestnih naseljih	29,3	51,3
V podeželskih naseljih	16,9	31,5
Delež populacije, ki ga moti slab zrak ali je izpostavljen smradu industrije in prometa		
V celotni populaciji	22,4	65,1
V mestnih naseljih	33,5	80,6
V podeželskih naseljih	13,2	50,4

Poglejmo še, kako se pojavi ekološko motenega okolja razporejajo glede na tip bivalnega okolja, torej glede na podeželje in urbane centre (preglednica 2).

Čeprav mnenje o slabi kvaliteti okolja zelo impresivno narašča tako v mestih kot na podeželju, je opazna predvsem rast tega pojava na podeželju. Na splošno sicer obstaja v mestih večji delež ekološko ogroženega okolja, vendar pa je rast enakega na podeželju večja, in prav to je najbolj zaskrbljujoče. Obenem je to tudi znak, da so vse manjše razlike v občutljivosti ekološke zavesti med podeželskim in mestnim prebivalstvom.

Kljub temu da na splošno velja prepričanje, da je ekološko bolj ogroženo urbanizirano okolje, pa naši podatki kažejo, da v Sloveniji v zadnjih sedmih letih med prebivalci podeželja močnejše narašča občutek ekološke ogroženosti. Delež slednjih se je podvojil oziroma je v primeru slabega zraka kar štirikrat večji kot v letu 1984. Razlike med obsegom ekološko ogroženega urbanega in podeželskega okolja so tako v letu 1991 nekoliko manjše od tistih v letu 1984.

V obeh tipih naselij ugotavljamo zelo močno povečane deleže prebivalcev, ki trdijo, da je njihovo bivalno okolje ekološko ogroženo. V tem splošnem trendu pa je opaziti, da delež podeželskih prebivalcev nekoliko hitreje pridobiva ekološko osveščenost. Ali je vzrok za to tudi dejansko poslabšanje kvalitete okolja, je seveda težko trditi, ni pa tega možno izključiti. Vuković ugotavlja (1991: 61-63), da je kvalificirana ocena stanja možna le na izoliranem segmentu, vendar ti indikatorji navajajo, da "fizični podatki o stanju okolja govorijo o izredni degradaciji okolja v Sloveniji".

Beležimo torej skokovito naraščanje ne le na občutljivosti ekološke zavesti prebivalcev, ampak verjetno tudi izostrenih kriterijev za kvaliteto okolja. V tem trenutku ne moremo

opredeliti, kolikšen del naraščanja te zavesti lahko pripišemo dejanskemu poslabšanju ekoloških pogojev bivanja. Vsekakor pa je to tema, ki se ji bomo v prihodnje posvetili z več pozornostjo.

Kritično velja v bodoče tudi ovrednotiti metode raziskovanja, sam tip vprašanj, ki smo jih uporabili sami in tistih iz javnega mnenja v obdobju več let, kažejo na možnost "slučajne" distribucije odgovorov. Razlike v odgovorih anketiranih prebivalcev v letih 1984 in 1991 govorijo torej v prid naraščanju **latentne ekološke zavesti, ne pa nujno manifestne**, ki zagotavlja tudi pripravljenost prebivalcev za akcijo (Vuković, 1991: 62, 68).

Dr. Barbara Verlič Dekleva, dipl. soc.

Opombi

- ¹ Iz raziskav o kvaliteti življenja Slovenije.
- ² D. Vuković (1991: 63) navaja, da je skupščina Slovenije nedavno sprejela oceno, da so trendi onesnaževanja v Sloveniji zaustavljeni oziroma zlomljeni, čeprav po njegovih podatkih kažejo ravno nasprotno ali vsaj take ocene (strokovno) ne utemeljujejo. Povsem nasprotujoče si ocene dejanskega stanja so tudi sicer prisotne pri nas (med stroko in politiko); očitno so bolj odvisne od tega, kdo jih daje, kakšen je njegov interes ali prizadetost zaradi problemov okolja.

Viri

- Barbič, A., in sodelavci: Prihodnost slovenskega podeželja, Dolenjska založba, Novo mesto 1991.
- Light, I.: Cities in World Perspectives, Macmillan, New York 1983.
- Logan, John R., in Molotch, Harvey L.: Urban Fortunes, Political Economy of Place, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London 1987.
- Antončič, V., Svetlik, I., Rus, V. in skupina avtorjev: Projekt Kvaliteta življenja 1984-1991, Inštitut za družbene vede, Univerza Ljubljana.
- Sergejev, D., Vuković, D., et al.: Revija za sociologiju 22, 1-2 (ekologija i sociologija), Zagreb 1991.
- Roca, D., Seferagić, D., Zlatić M., et al.: Promjene u svakodnevnom životu sela i grada, Zbornik, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb, december 1990.